
ХАЛІК О.О.,
кандидат психологічних наук,
асистент, кафедра загальної та
вікової психології, Криворізький
педагогічний інститут ДВНЗ
«Криворізький національний
університет»,
м. Кривий Ріг

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНИХ УСТАНОВОК ЩОДО РОЗПОДІЛУ СІМЕЙНИХ РОЛЕЙ В СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ В УМОВАХ СИСТЕМНИХ ЗМІН У СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглядаються особливості гендерних установок студентів на сучасному етапі розвитку суспільства. Проаналізовані статеві відмінності щодо уявлень про сімейні ролі в майбутній сім'ї в старшому юнацькому віці.

Ключові слова: гендерні установки, традиційні, егалітарні невизначені установки, сімейні ролі.

В статье рассматриваются особенности гендерных установок студентов на современном этапе развития общества. Проанализированы половые различия представлений о семейных ролях в будущей семье в старшем юношеском возрасте.

Ключевые слова: гендерные установки, традиционные, эгалитарные неопределенные установки, семейные роли.

The article touches upon the issue of the features of gender setting of students in the modern society. The article gives an analysis of the sex differences in perceptions of family roles in the future family in early adulthood.

Key words: gender settings, traditional, egalitarian, unspecified settings, family roles.

В сучасному змінному світі, в умовах трансформації суспільства юнацтво створює нові пріоритети щодо свого майбутнього, зокрема і сім'ї. Системні суспільні зміни призводять до того, що відбувається зміна уявлень про роль сім'ї в ієрархії життєвих цінностей та про сімейні ролі, зокрема. Студентський вік – період, коли молоді люди задумуються про створення родини, а також створюють сім'ї. Але кризові періоди у суспільстві, соціальна та політична нестабільність, невизначеність щодо подальшого працевлаштування, емансипація жінок сприяють перегляду ролі шлюбу при створенні родини, а також призводять до змін і в умовах щодо розподілу сімейних ролей.

Мета статті – теоретико-експериментальний аналіз особливостей гендерних установок студентів щодо сімейних ролей в змінних соціальних умовах.

Вивченням гендерних ролей та гендерних установок присвячені роботи закордонних та вітчизняних психологів, зокрема Ю.Є. Альошина, Р. Бейлса, С. Бема, Ш. Берна, Л.Н. Воловича, І.С. Кльоциної, О.Л. Кустової, І.Малкіної-Пих, І.Ф. Най, Н.А. Нечаєвої, Т. Парсонса, Дж. Плека, Н.М.Толстих та ін.

І.С. Кльоцина пропонує наступне визначення гендерних установок: «Гендерні установки – суб'єктивна готовність до типових статевих форм і моделей поведінки, прагнення до виконання ролей, котрі очікуються від індивіда певної статі» [8].

О.І. Болдирева вказує, що гендерні установки формуються в процесі гендерної соціалізації ґрунтуючись на потребах у спілкуванні, які задовольняються в сім'ї як малій групі. Крім того, автором було встановлено, що для жіночої статі є більш значимим соціально-психологічний фактор впливу гендерних установок на вибір моделі родини [3].

Існують різні підходи щодо класифікацій типів чи установок щодо розподілу сімейних ролей.

Найчастіше розглядають поділ на традиційні та егалітарні установки (Г.Ю.Арутюнян, В.Є.Каган, Ю.Є. Альошина, І.Ю. Борисов, Н.А. Нечаєва, Є.М.Малишев, І.Малкіна-Пих та ін.).

Ю.Є. Альошина та І.Ю. Борисов визначають наступні характеристики традиційних гендерних установок:

1) уявлення про те, що лише жінка повинна виконувати функції виховання дітей та відповідати за емоційний клімат родини;

2) уявлення про те, що функції матеріального забезпечення родини є суто чоловічими;

3) уявлення про те, що жінка повинна підкорятися рішенням чоловіка, лише він має право відстоювати свої погляди в ситуаціях подружніх непорозумінь та конфліктів;

4) терпимість жінки до автономію чоловіка і навпаки, нетерпимість чоловіка до автономії жінки [1, с.26].

Ряд авторів вказують, що традиційні гендерні ролі стримують розвиток особистості і можливості реалізації наявного потенціалу особистості (

Ш.Берн, І.С.Кльоцина, Л.Г.Степанова та ін.).

Н.А. Нечасва зазначає, що егалітарні гендерні установки характеризуються двома основними відмінностями від традиційних:

1). Значно вищий ступінь самореалізації жінки за межами сім'ї.

2). Відмова від подвійної моралі, що передбачає однакову, рівноправну оцінку поведінки чоловіків і жінок: що дозволено чоловіку, те дозволено і жінці [7, с. 35-36].

І.С. Кльоцина вказує на те, що крім традиційних та егалітарних установок необхідно вирізняти ще й невизначені, які займають проміжний варіант і характеризуються нечіткістю, нестійкістю розподілу ролей [8].

Невизначеність установок, на нашу думку, може призводити до створення в майбутньому хаотичної сімейної системи, яку О.А. Карабанова характеризує як сім'ю з нестійким керівництвом, невстановленою рольовою структурою, невизначеним розподілом відповідальності та обов'язків між членами родини. Функціонування такого типу сім'ї визначається незбалансованістю, «польовою» поведінкою, в кризові періоди можливо виникнення хаотичності [5, с. 108].

Таким чином, гендерні установки щодо сімейних ролей – готовність особистості до певного виду соціальної активності в системі сімейної взаємодії.

На основі узагальнення літератури пропонуємо наступне визначення гендерної ролі як різновиду соціально-визначеної ролі, котра передбачає очікувані від особистості моделі поведінки і ставлень властиві для конкретної статі.

І. В. Гребенніков вирізняє три типи розподілу сімейних ролей в залежності від активності кожного з шлюбних партнерів:

- централістичний (авторитарний): один з партнерів відіграє домінуючу роль, вирішує основні питання сімейного життя;
- автономний: чоловіки і жінки роз-

поділили ролі і не втручаються в сфери впливу партнера;

- демократичний: управління сім'єю в однаковій мірі залежить від обох партнерів. [4].

Іншу класифікацію сімейних ролей, більш деталізовану пропонує Ю.Є.Альошина:

1. Відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї.
2. Господар - господиня.
3. Роль відповідального по догляду за немовлятами.
4. Роль вихователя.
5. Роль сексуального партнера.
6. Роль організатора розваг.
7. Організатор сімейної субкультури.
8. Роль відповідального за підтримку родинних зв'язків.
9. Роль «психотерапевта» [2, с.189].

Таким чином, існує ціла система сімейних ролей, які можуть існувати тільки у взаємодії з іншими ролями. Порушення функції сім'ї можуть виникати тоді, коли подружжя має протилежні установки щодо виконання сімейних ролей.

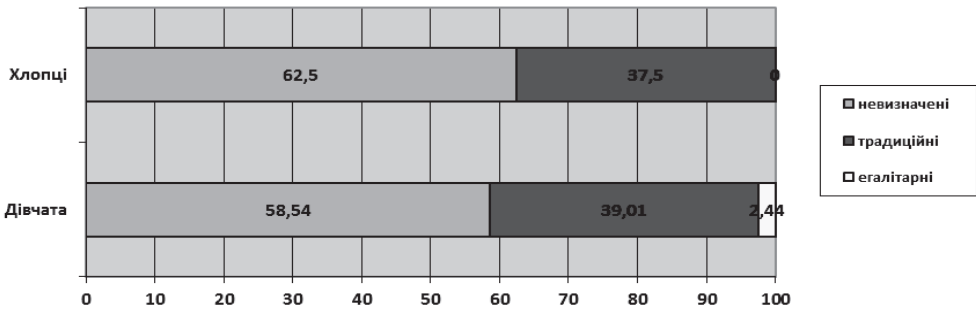
І. С. Кльоцина зазначає, що існують фактори, від яких залежить успішність виконання ролі конкретною особистістю :

1. знання ролі та уявлення про правила та обов'язки, котрі пов'язані з нею;
2. значимість ролі, яка виконується;
3. уміння виконувати роль;
4. уміння рефлексувати свою рольову поведінку [8, с.198].

Але в подружньому житті мало лише ефективно виконувати сімейну роль обома партнерами, повинна бути узгодженість між партнерами подружжя щодо їх активності в реалізації тієї чи іншої ролі. Тому роль гендерних установок у кожного з майбутнього подружжя важко переоцінити.

Отже, існує значна кількість сімейних ролей, які одруженій парі доводиться виконувати в родинному житті. В ході соціалізації у студентів формуються ті чи інші гендерні установки щодо ролей, які будуть впливати не

Табл. 1. Гендерні установки щодо ролей в сім'ї в студентському віці

лише на ефективність їх виконання, а і на психологічний клімат сім'ї, її функціонування.

Нами було проведено пілотажне експериментальне вивчення гендерних установок особистості щодо розподілу сімейних ролей між чоловіками та жінками в майбутній сім'ї серед студентів віком 18-20 років Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

В дослідженні було використані методики «Прислів'я» І.С. Кльоциної та опитувальник «Розподіл ролей в сім'ї» Ю. Альошиної, Л.Гозман, Є.Дубовської, адаптований до мети дослідження.

Загальна кількість респондентів - 71. Було сформовано 2 експериментальні групи, які розподілено за статевою приналежністю: студенти-дівчата - 41 особа, студенти-хлопці - 30 осіб.

За результатами методики «Прислів'я» І.С.Кльоциної було встановлено (див. табл.1), що більшість дівчат-студентів мають невизначені гендерні установки - 58,54% (24), тоді як 39,02% (16) респондентів надають перевагу традиційним установкам і лише 2,44% (1) обрали егалітарні установки.

Хлопці-студенти також демонструють переважання невизначених гендерних установок - 62,5%, 37,5% - традиційні установки.

Отримані результати у дівчат і хлопців демонструють досить значну

перевагу невизначених установок, що свідчить про відсутність чітких уявлень щодо розподілу сімейних ролей. Це потребує більш детального вивчення, оскільки може призводити до формування хаотичної системи сім'ї у майбутньому. Виявлено, що трохи більше третини дівчат і хлопців мають традиційні установки.

Проаналізуємо за допомогою t-критерію рівності середніх наявності чи відсутності відмінностей між дівчатами і хлопцями в старшому юнацькому віці. В результаті встановлено, що $t=0,35$, при ст.св. 69, рівень значимості - 0,73, що вказує на відсутність відмінностей між хлопцями і дівчатами за результатами цієї методики щодо гендерних установок стосовно розподілу ролей у сім'ї.

Але, на нашу думку, доречною є перевірка відсутності або наявності відмінностей щодо гендерних установок не загалом, а за основними сімейними ролями.

Розглянемо особливості гендерних установок студентів за результатами методики «Розподіл ролей в сім'ї».

Нами встановлено за допомогою непараметричного критерію Манна-Уїтні (оскільки отримані дані не пройшли тест Левіне для параметричних критеріїв), що існує статистично достовірні відмінності між дівчатами і хлопцями щодо розподілу ролей у наступних сферах сімейного життя: виховання дітей (рівень значимості

0,025), підтримання емоційного клімату в родині (рівень значимості 0,003), виконання ролі господаря/господині (рівень значимості 0,002). Таким чином, можна говорити про те, що у протилежних статей в студентському віці не співпадають уявлення щодо цих 3 сфер життя.

Розглянемо відмінності між групами щодо поглядів на виховання дитини. Більше половини 68,3% дівчат мають егалітарні установки, тоді як хлопців – лише третина 26,67%. Майже відсутні представники дівчат з невизначеними установками, лише 2,44%, але хлопців значно більше – 43,33%. Значний показник невизначених установок у хлопців вказує на те, що вони ще чітко не визначилися щодо власної ролі у вихованні майбутньої дитини. Приблизно однакові показники обидві статі мають за традиційними гендерними установками щодо виховання дітей: 29,3% у дівчат та 30% у хлопців. Традиційні установки передбачають, що вихованням дитини повинна займатися жінка. Це вказує на те, що в сучасному світі змінюються акценти поглядів щодо ролі кожного з подружжя стосовно виховання дітей. Для дівчат характерна тенденція до рівноцінної участі батька і матері у вихованні дитини, тоді як хлопці не поспішають перебирати на себе частину обов'язків.

Якщо звернутися до аналізу поглядів обох статей щодо установок підтримання емоційного клімату в родині, то необхідно зазначити, що це досить важлива функція, її ще часто називають роллю «психотерапевта» родини. Її реалізація пов'язана з активністю, яка спрямована на допомогу в розв'язанні особистісних проблем шлюбного партнера, вмінням вислухати і зрозуміти, емоційно підтримати.

Виявлено, що значна більшість дівчат схиляються до традиційних поглядів, вважаючи, що виконання цієї функції є переважно жіночим обов'язком – 70,73%, тоді як хлопці демонструють значно менший показ-

ник. Лише 36,67% хлопців мають традиційні погляди щодо виконання цієї ролі. Досить значним є показник егалітарних установок у хлопців – 40%, тоді як у дівчат він є меншим за третину – 19,51%. Це свідчить про те, що хлопці готові у майбутній сім'ї проявляти більшу активність щодо підтримання емоційного клімату у родині, тоді як дівчата не готові передавати їм цю функцію. Невизначені установки щодо цієї ролі демонструють 23,33% хлопців і лише 9,76% дівчат.

Розглянемо останню сімейну роль, за якою обидві статі відрізняються у поглядах – це роль господині/господаря. Вона традиційно передбачає відповідальність жінки за купівлю продуктів, приготування їжі, створення порядку, чистоти та затишку в квартирі.

Отримані результати свідчать про тенденцію до рівноправного розподілу обов'язків щодо цієї ролі: 43,9% дівчат та 43,3% хлопців демонструють егалітарні установки. Це може бути пов'язано з більш активною позицією жінки поза родинною, її прагненням поєднувати кар'єру і сім'ю в останні десятиліття, а також з прийняттям чоловіками такого права жінки. Разом з тим досить значний відсоток хлопців демонструє невизначені установки – 40%, тоді як дівчата мають лише 9,76%. Даний показник у чоловічій групі вказує на те, що у них ще відсутнє чітке уявлення щодо того, хто буде відповідальний за цю роль. В таких випадках великий вплив будуть мати установки їх шлюбного партнера. 16,67% хлопців та 46,35% дівчат демонструють традиційні установки, що вказує на готовність значної частини дівчат взяти на себе виконання цієї ролі.

Звернемося до аналізу інших 4 ролей, за якими відсутні відмінності між чоловічою та жіночою статтю серед студентів. Переважна більшість і хлопців, і дівчат демонструють традиційні установки щодо матеріального забезпечення сім'ї, що передбачають головну роль чоловіка у забезпеченні

грошима родини – 93,33% і 87,8% відповідно. Це вказує на готовність і усвідомлення хлопців своєї відповідальності за матеріальне забезпечення родини, а також на визнання дівчатами цього обов'язку хлопців. Хоча можна помітити незначну тенденцію до егалітарності у дівчат: 12,2% респондентів будуть прагнути у майбутньому до рівності у виконанні цієї ролі. Серед хлопців егалітарні установки мають лише 3,33%.

Щодо сексуальної ролі в сім'ї, то вона передбачає різноманітну активність в плані сексуальної поведінки. Традиційно домінуючим у цій ролі є чоловік. Студенти ж демонструють традиційні установки у 60% хлопців і 46,34% дівчат, тоді як значний відсоток у обох статей перебрали на себе егалітарні установки – 36,67% для хлопців і 46,34% для дівчат. Отримані результати свідчать про те, що для більшості хлопців головними залишаються традиційні установки, але з іншого боку більше третини чоловіків готові у майбутньому виступати з жінками на рівних. З іншого боку високий показник егалітарності у дівчат свідчить про готовність перебрати на себе певну міру активності в плані сексуальної поведінки.

Невизначеність щодо цієї ролі демонструють лише 3,33% хлопців і

7,32% дівчат.

Роль організатора розваг передбачає активність та ініціативність щодо організації вільного часу родини, зокрема відвідування гостей, походи в театр, кіно, планування відпустки тощо. Традиційно передбачається домінування чоловіка в цій ролі. Сучасні ж студенти демонструють значну тенденцію до егалітарності: майже однакові показники у хлопців – 46,67% і дівчат – 48,78%. Традиційних поглядів дотримуються 40% хлопців і 26,83% дівчат. Це вказує з одного боку на готовність хлопців поділитися обов'язками щодо виконання цієї ролі, а з іншого – і на готовність дівчат взяти на себе відповідальність. Таким чином, тенденція до егалітарності в обох статей вказує на бажання в майбутньому враховувати побажання один одного відносно проведення вільного часу. Це є досить важливим, оскільки може дозволити уникнути в майбутньому сімейному житті частини конфліктів, пов'язаних з дозвіллям родини.

Роль організатора сімейної субкультури передбачає активність, спрямовану на розвиток і формування у членів родини певних культурних цінностей, інтересів і цінностей. Традиційно ця роль належить чоловікові.

Переважаюча більшість і хлопців і дівчат (56,67% і 53,67% відповідно) ма-

Таблиця 1. Ієрархія гендерних установок стосовно розподілу ролей у сім'ї у дівчат і хлопців студентського віку

Ранг	Сімейні ролі													
	Виховання дітей		Матеріальне забезпеч. родини		Підтримування емоц. клімату		Організація розваг		Виконання ролі господаря/господині		Сексуальний партнер		Організація сімейної субкультури	
	Хл.	Д.	Хл.	Д.	Хл.	Д.	Хл.	Д.	Хл.	Д.	Хл.	Д.	Хл.	Д.
1	Е.	Т	Т	Т	Е	Т	Е	Е	Е	Е	Т	Т	Е	Е
2	Т	Е	Е	Е	Т	Н	Т	Т	Н	Т	Е	Е	Н	Н
3	Н	Н	-	-	Н	Е	Н	Н	Т	Н	Н	Н	Т	Т

Примітки: Т- традиційні установки, Е – егалітарні установки, Н – невизначені установки.

ють егалітарні установки, що вказує на готовність і бажання обох статей приймати участь в організації сімейної субкультури. Це є досить важливим показником, оскільки благополучно буде впливати на психологічний клімат родини.

Для виявлення загальної тенденції щодо домінування тих чи інших установок серед дівчат і хлопців у студентському віці за кожними окремими ролями використовуємо метод ранжування (див. Табл.1).

Домінування традиційних установок у хлопців і дівчат студентського віку спостерігається щодо наступних сімейних ролей: матеріальне забезпечення родини та сексуальний партнер, що свідчить про їх достатню консервативність, незважаючи на сучасні зміни у суспільстві. Тоді як егалітарні установки домінують як у хлопців, так і дівчат щодо організації розваг, організації сімейної субкультури та виконання ролі господаря та господині. Отримані результати свідчать про готовність дівчат приймати більш активну участь у виконанні тих ролей, які традиційно закріплювались за чоловіками, а також про готовність хлопців перебрати на себе частину обов'язків щодо ролі господаря та господині.

Перший ранг егалітарних установок у хлопців для ролей «виховання дітей» та «підтримання емоційного клімату» вказує на позитивну тенденцію до рівноправності у їх виконанні, на усвідомленні хлопцями ролі батька

у вихованні, але дівчата демонструють перевагу традиційних установок, що може свідчити про можливу неготовність передати частину обов'язків чоловікам, як би це не звучало парадоксально.

Висновки. В ході проведеного дослідження визначено, що на сучасному етапі в умовах трансформації суспільства студенти обох статей демонструють схожість установок щодо матеріального забезпечення родини, організації розваг, сімейної субкультури та сексуальної сфери.

Крім того, встановлено, що існує статистично доведена відмінність між хлопцями та дівчатами в установках щодо виховання дітей, підтримання емоційного клімату та виконання ролі господині/господаря.

З'ясовано, що ролі «матеріальне забезпечення родини» і «сексуальний партнер» більш консервативні до змін, хоча наявна значна тенденція до егалітарності властива обом статям по відношенню до останньої ролі.

Перспективи досліджень. Планується охопити інші вікові категорії і відслідкувати вікову динаміку, а також співставити гендерні установки у досліджуваних з повних та неповних родин, а також вплив батьківської моделі сім'ї на формування цих установок. Крім того, важливим було б порівняти установки щодо розподілу ролей у сім'ї серед одружених та неодружених респондентів в періоді ранньої молодості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алешина Ю.Е., Борисов И.Ю. Полоролевая дифференциация как показатель межличностных отношений супругов/ Ю.Е.Алешина, И.Ю.Борисов // Вестник Моск. Ун-та. Серия 14. Психология. – 1989. – № 2. – С. 24-30.
2. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование/ Ю.Е.Алешина. – М.: Просвещение, 1994. – 232 с.
3. Болдырева О. И. Влияние гендерных установок на выбор студентами модели семьи. Дис. канд. психол. н., спец.: 19.00.05 Социальная психология / Ольга Ивановна Болдырева. – Курск., 2006. – 184с.

4. Гребенников И. В. Основы семейной жизни/И.В. Гребенников. – М.: КСП, 2007. – 204 с.
5. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования/О.А. Карабанова. – М.: Гардарики, 2005. – 320 с.
6. Малкина-Пых И. Г. Гендерная терапия/И.Г. Малкина-Пых. - М.: Эксмо, 2006. - 928 с.
7. Нечаева Н. Патриархальная и феминистская картина мира: анализ структуры массового сознания/Н. Нечаева// Гендерные тетради. Вып. 1. - СПб.: Наука, 1997. - С.17-44.
8. Практикум по гендерной психологии/Под ред И.С.Клёцкиной. СПб.: Питер, 2003. – 450 с.